IL-GRAMMATKA MALTIJA FIĊ-ĊOKON.

Mita deher it-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija*, ġara dak li jiġri dejjem mita sseħħ xi ħaġa li l-bnedmin, iriduha jew ma jridu-hiex, ikunu ilhom jistennewha bi ħrara kbira. Dawk li jafu x'i-sarraf il-Lsien Malti, ġewwenin jew barranin, ferħu bih u faħ-ħruh; dawk li għadhom ma jafux x'isarraf, imma jixtiequ jafu, laqgħuh bil-qalb kollha u middew għonqhom fuqu biex ifittxu jitgħallmuh; u dawk li, rashom mitlufa fuq ħaġ'oħra, qatt ma riedu jafu bih, kemmxu xuftejhom u qalu li hu twil u tqil wisq. Imma dawn ma qrawh xejn, u inqas biss messewh b'idejhom, li jewwilla ma jħammġuhomx: bħalma ma qrawhx il-Kajmani li, il-għada li waslilhom il-ktieb tat-*Tagħrif*, xandru bil-miktub *li hu xogħol sabiħ, għad li huma ma jaqblux miegħu f'kollox*. Ġewwa Malta kif iddur, m'hawnx Għaref li, f'ġurnata, jilħaq jaqra t-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija*, u jiżnu, u jgħarblu, u jiflih kif jixraqlu, biex jista' jgħid jekk hu *sabiħ jew ikreh, jekk jaqbel miegħu jew ma jaqbelx*.

Li t-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija* jitlob ħafna studju, ngħi-duh aħna qabel kull-ħadd. Liema Grammatka ta' lsien ieħor ma titolbux ?.... Imma, fost dawk li laqgħuh bil-ferħa u xteħtu fuqu bix-xewqa li jifhmuh, hemm qatgħa ġmielha ta' żgħa-żagħ li sâru jaqraw u jiktbu l-Malti tal-Għaqda bil-ħeffa. U kif irnexxew dawk, jistgħu jirnexxu l-oħrajn kollha ta' rieda tajba. *Għax int u mhux jien ?*, kien igħid Santu Wistin.

Ma'-dan-kollu, biex naqtgħu ż-żarda lil kull-ħadd u ngħinu lil min irid tas-sew jindafar mal-ktib tajjeb bil-Malti, sejrin in-ġibu dan ix-xogħol sabiħ—u sabiħ għal darba—tas-*Segretarju* tagħna. Fi ftit kliem, m'hux ħlief it-*Tagħrif fuq il-Kitba Mal-tija* miġbud fil-qosor, jew, ngħidu aħjar, il-*Grammatka tal-Lsien Malti fiċ ċokon*; imma, għalkemm qasira u ħafifa, li wieħed jista' jitgħallimha *amment* f'ġimgħa, sħiħa u mogħnija b'kull-ma jinħtieġ.

Il-ktieb tat-*Tarħrif* fih 130 faċċata, u din, b'kollox, ma tkunx tlaħħaq sittax-il waħda.

* * *

L-ALFABET

L-Alfabet huwa s-sies ta' kull kitba, bħal ma l-blat huwa l-pedament ta' kull bini; blata tajba: bini sod—alfabet tajjeb: kitba soda.

L-Alfabet li għażlet *il-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti*, għad li hu f'sura ta' ittri rumani, għandu xejra xemija, kif titlob il-kitba maltija: minngħajr dix-xejra, dal-pedament ikun jiċċaq-laq u l-bini tal-kitba maltija ma jkunx jista' jżomm u jaqa'. Għalhekk s'issa l-kittieba qatt ma qablu fil-kitba tagħhom u għalheċċ il-qarrej qatt ma sata' jżomm f'moħħu ortografija waħda, bi ħsara kbira għall-ġieh tal-lsien malti.

L-ittri li l-*Għaqda* rat li jinħtieġu biex tinkiteb sewwa kull kelma maltija, bla ebda tfixkil u taħbil żejjed tal-moħħ, huma 29:—5 vokali u 24 konsonanti.

Bħala bażi, imxiet fuq il-kitba li sal-lum l-iżjed li mxiet fost l-aħjar kittieba, biss sabet li ma satâx ikun li timxi ma' l-ortografija taljana fil-ħoss ta *ca, che, chi, co, cu — cia, ce ci, cio, ciu* (kif ukoll għall-*g*), jiġifieri ma setgħat qatt tbaxxi rasha u tgħid li fil-Malti—lsien xami—tista', l-istess ħoss, daqqa turih b'konsonanti waħda *(ca, co, cu,—ce, ci)* u daqqa turih bi tnejn jew bi żjieda ta' vokali *(che, chi,—cia, cio, ciu)*—ħaġa li tmur għal kollox kontra kull bidu ta' grammatka xemija, bħal ma hi l-maltija, għalhekk qatgħet li DEJJEM U QUDDIEM KULL VOKALI JEW KONSONANTI

għall-ħoss ħelu ta' *ce* tidher il-konsonanri *ċ*
,, jiebes ,, *che* ,, ,, *k*
,, ħelu ,, *ge* ,, ,, *ġ*
,, jiebes ,, *ghe* ,, ,, *g*

u minnħabba f'hekk
għall-ħoss tal-gerżuma q (*qof—f'qalb*) tidher il-konsonanti *q*.

Qatgħet ukoll li jiġu magħqudin iż-żewġ ittri *g* u *ħ* fil-monogramma Għ, għ, *Għ*, *għ* u hekk isiru ittra waħda. (*)

L-ittri *j* u *w* jidhru bħala konsonanti dgħajfa, u għalhekk huma u l-vokali *i* u *u* ma humiex l-istess ħaġa bħalma xi wħud ħażin jibdluhom, għad li xi-minn-daqqiet dawn (il-vokali) jidhru minn flokhom, kif għad naraw il-quddiem.

Mill-bqija, żammet kollox kif aħna mdorrijin bihom.

(*) Billi l-istampaturi għad ma ġibux il-*għ* magħquda, kell-na kontra qalbna nitqannew, f'dan il-ktieb, bil-*għ* magħżula.

10. M , m . mitħna
N n. nar
;7 g o; O. omm, morr >
P, p. pesp«s
20. Q . q- q0 rq
ix. R , r- ruħ
22. S , s. sies
T t tibna, tuta
S' U , u . użin, sufa, ħuti
2, V , v . venven, vleġġa
26 W, w. wirdiena
27. X , x . xemx
28. Z , z zokk, zunlier
29. ż! ż. żunżana

c. A •
n d dii
I I elf, *ena
F f t,h, 111 e fr*Wf
& i xdlug
9 H h. deher, hh
10. Ħ, ħ-"'elħ
11. | j ixtri, bir
12

',1 ltwlu fil waot H m aiitbegħidx mit-tagħ-
• L-AlfoK-t. hckk imsawwar ffl-W qt >m j L ^ ..^,

fc^SX«W

għal kolllox xemqa.

Bwija 1, jaqblu fihax xejra g L-ITTRI U S-SILLABI

I Kull **leben** għandu **jkollu għalih ittra waħda: għal-**
lkk **iktcb** *ċ u f ċurkett, ġ e r u , g o r b o ġ g e r g e r .*

Kull sillaba **ma jistàx ikollha iżjed mtnn vokah**
Kħda: għalhekk *ha-ġa* u **mhux Aa-£W,** to-« **u m h u x**
•*.*/„. **„ mhux** *sci-ier, taw-wal,* **u mhux** *tau-*
B/, »t»-/a **u mhux**

Il-i< h **kliem** bħal *ġieb, bieb* h i vokali waħda flok **à** twila.
Żewġ **kelmiet** wara xulxin jinqiesu waħda u għalhekk m a
Btàx tikteb *ħafna* „/,></—(minn WiLeD), *mila* **ifieq,** iżda **ħafna**
Bnf, >«•'" //fc7, **li** jinq.ismu f'sillabi hekk: ***ħa-fnaw-lied —mi-taj-***
Hp. Hekk **ukoll** *tnela nsiru. meta* **r-raġel** u inhux ***mcta iusiru,***
*t** **•'—kull** sillaba, vokali waħda.

Dik b, ta' **,«x,V,<** u *ir-ra^cl* h i**eufonica** jiġifieri ***lal-lehen* u**
1h'. 'biss ninqdew biha meta 1-kelma (li tkun tridha)
*im lil-**bulu** jew wara kelma **li** tispiċċa b'konsonanti: *Ir->aġel,*
*An, wko,1; Uiuh< iżda ħa*f™ *wċuh; Ukoll,* iżda
•»**«<,*M Hekk ikun,* iżda *jkun;* ***kifurejt,*** iżda »»«///

pollha luqha 1-accent tal-kelma; ***muru i*tri,***

Kull sillaba jrid ikollha vokali **bii**-fors waot *W* , ,.
weħidha taqdi wkoll ta' sillaba, għalhekk ***ġtTZl** i t ^*
dur, kiel-U-koll* u mhux *ġjb, rwħ, xtaq jdur, kie'l wkoll

Ī ».. , ,., • L-AĊĊENT
ħaba. ***Dar, ħataf' kidi."*** u ^Ce, ^ f" d,k Issahha 11 naSħ«.lu fuqil-vokali tas-sil-

L-aċċent majistax jaqa' fuq konsonanti: għalhekk meta nħossu **1-aċċent** fuq il-leħen la' / u ***ut*** nafu li għandna niktbu-hom ***i*** vi«, u mhux / u **w** lihunia konsonanti.

L-aċċent jista' jkun :
Aċċent sħiħ (v) ***qerr, ħàrbai***
Aċċent ħelu (/) ***fċraq***
Aċċent twil (-) ***fàr, bibien***

Il-kisra *ie* għandha dejjem 1-aċċent twil fuqha, għax qiegħda flok à.

L-egħliem (v ' A) m a għandniex għal fejn ninqdevv bihom ħlief tit-tagħlim, biss indaħħlu 1-aċċent twil f'xikelma biex nagħ-żluha minn oħra li tinkiteb bħalha, iżda b'aċċent ieħor: ***Baħħar, baħħàr; ġara, ġàra; ħadna, ħàdna.*** Ġie \\ ndaħħluh ukoll **fi** kliem bħal ***m a satàx,*** biex nuru n-nuqqas ***\.A-għ*** (minn ***saiagħ.)***

Kull kelma ma jistàx ikollha iżjed minn aċċent wieħed, għalhekk fit-tiswir u t-twsigħ tal-kelma, 1-aċ-ċent jista' jinbidel 11 jiċċaqlaq, iżda le jiżdied ieħor.

Għidna lil-kisra ***ie*** għandha dejjem 1-aċċent (twil): għalhekk meta nsawru jew inwessgħu kelma litiha ***Vie,*** u nċaqalqu jew inbiddlu 1-aċċent, il-ħoss ta'***ie,*** jekk imur minn fuqu 1-?.ċċent (twil), jinħass u jinkiteb ***e*** jew ***i***

Missier = missirijiet u mhux ***missierijiei***
bierek = berikt ***bie) ikt***
qtegħ =qigħàn ***qiegħàn***
jieħu =wa jeħux ***m a jieħux***

Kull kelma ma jistàx ikollha iżjed minn sillaba waħda wara dik ta' 1-aċċent, għalhekk fil-Malti ma nsi-bux kliem li bit-taljan jissejħu ***sdrucaoli (Vtenġsillaki*** **wara dik ta' 1-aċċent).**

Dan jixhduh illi kliem bħal dawn lidahlu hhnnnn ilsna oħra, jiġi lijiiiifu din ibgħauila u jiehdu lagħna.
Minn ***dhputa*** għandna ***dispàia,*** minn ***pidpilo*** għandna ***pulptiu (jissokta)***